

LJILJANA ŠARIĆ

Department of Literature, Area Studies and European Languages
University of Oslo, Norway

KOGNITIVNA LINGVISTIKA I SINONIMIJA: TEORIJA I LEKSIKOGRAFSKA PRAKSA

Ova analiza razmatra kako se postavke kognitivne lingvistike mogu povezati s različitim pitanjima sinonimnih odnosa u jeziku. Prvi je dio analize posvećen onim postavkama koje su važne za proučavanje sinonimije, posebice enciklopedijskom pogledu na značenje, prototipnoj organizaciji jezičnih kategorija, te kontekstualnoj uvjetovanosti konstruiranja značenja. Drugi se dio analize osvrće na neka pitanja povezana s rječnicima sinonima te kako se premise kognitivne lingvistike mogu povezati sa strukturom rječnika sinonima i praksom njihove izrade. Rad ukazuje na nužnost analize korpusa pri proučavanju kognitivnih temelja sinonimije.

KLJUČNE RIJEČI: *kognitivna lingvistika, ko(n)tekst, konstruiranje značenja, rječnici sinonima, sinonimija.*

1. UVOD

Nemamnogoradovakoji problemusinonimijepristupajuskognitivnolingvističkih polazišta iako se taj teorijski okvir čini posebno pogodnim za osvjetljavanje mnogih pitanja povezanih upravo sa sinonimijom.¹ Ovaj se rad dijelom osvrće na teorijska pitanja sinonimije iz kognitivnolingvističke perspektive, a dijelom na leksikografsku praksu i praktična pitanja iz iste perspektive.²

Posredno su promišljanja u ovom tekstu potakle moje teorijske analize različitih jezičnih kategorija u kognitivnolingvističkom okviru, a neposredno rad na *Rječniku*

¹ Na primjer, *Cognitive Linguistics* W. Crofta i D. A. Crusea (2004) sinonimiji eksplicitno ne posvećuje pozornost, iako se neke implikacije za sinonimiju mogu pronaći u poglavljima o hiponimiji, meronimiji i antonimiji. To začuđuje s obzirom na Cruseovo intenzivno bavljenje leksičkom semantikom i upravo sinonimima. *Cognitive Linguistics* V. Evansa i M. Green (2006) spominje sinonimiju na dva-tri mjesta, ali opširnija analiza izostaje.

² Treba napomenuti da ovaj rad ne koristi pridjev "kognitivan" u onom smislu u kojem se on koristi u teorijskim radovima kada se u klasifikacijama sinonima govori o podskupini takozvanih kognitivnih sinonima (*cognitive synonyms*). Cruse (1986: 88) naziva kognitivnim sinonimima riječi koje su jedna drugom u određenom iskazu zamjenjive, a da ta zamjena ne rezultira promjenom istinitosne vrijednosti iskaza. Tu skupinu sinonima odlikuju "identical criterial traits, and hence identical logical properties (...) [They] differ only in their ranges of normal collocations". Stanojević (2009) daje opći pregled tog tipa sinonima.

sinonima hrvatskoga jezika (Šarić i Wittschen, 2008), te reakcije na taj rječnik, kako one više, tako i one manje konstruktivne. Primjerice, u jednom *online* komentaru indikativnog naslova "Jezik je jasniji bez sinonima" na tekst koji se, među ostalim, bavi i spomenutim rječnikom, komentator ističe da sinonimima u hrvatskom jeziku ne bi smjelo biti mjesta.³ Komentar jasno upućuje na to da pojam sinonimije izaziva mnoge nedoumice i pitanja. Među njima su i ova: znači li sinonimija postojanje nepotrebnih riječi u nekom jeziku? Nije li sinonimija nepotreban balast jezika koji bi trebalo ukloniti, ili barem nastojati to učiniti?⁴ Ukazuje li sinonimija na postojanje tuđih, ili "naših", ali manje "dobrih" riječi? Razmišljanje o tome ima li stvarne potrebe za sinonimima,⁵ i kada je ima ako je ima, upućuje na mnoge teorijske i praktične probleme koji zaslužuju temeljito proučavanje,⁶ kao i na to da stručna javnost pridaje premalo pozornosti posredovanju spoznaja o sinonimiji nelingvističkim, za ovu pojavu iznimno zainteresiranim krugovima.

Iz logičke bi perspektive idealan bi oblik lingvističkog sustava bio onaj u kojem svaka jedinica, primjerice riječ, iskazuje jedno jedino značenje, odnosno sustav u kojem je jedno značenje pridruženo jednom i samo jednom znaku. Ipak, iz različitih povijesnih razloga, odnos semiotičkih sredstava i značenja nije tako idealan. Za to je primjer homonimija: Hüllen (2009: 155–156) pokazuje kako su u različitim razdobljima engleskog jezika neke riječi nestale ili promijenile značenje zbog takozvanih homonimnih sudara, odnosno slučajeva kada su bile identičnog ili vrlo sličnog oblika, i uz to pripadale istom semantičkom polju. S druge strane, oni su homonimi koji pripadali jasno razdvojenim semantičkim poljima opstali su jer su mogućnosti nesporazuma bile isključene ili neznatne. Hüllen (2009) navodi i primjere sinonimije u engleskome koji su izazivali "sinonimne sudare", pa je jedna od riječi u tijeku vremena poprimila malo ili bitno drukčije značenje. Ti procesi svjedoče o tome da su govornici prilagođavali strukturu znakova govornim situacijama, i znakove novim potrebama, što podrazumijeva kognitivno svjesnu upotrebu jezika tijekom njegove povijesti.

Onda kada se skupina značenjski srodnih riječi tijekom jezične povijesti održala, pa teoretičari raspravljajući o njima ističu, primjerice, razlike u registru,

³ http://hakave.org/index.php?option=com_content&cid=4382. Komentar predvidljivo spominje Novosadski dogovor, koji se prikazuje odgovornim za sve negativnosti, pa i za sinonimiju u Hrvata. Jedna od ključnih sintagmi u komentaru, *srbokomunistički nacionalisti*, upućuje na to kako bi postojanje sinonima u hrvatskom jeziku bilo dokaz – čega li drugoga – negoli njegove infiltriranosti srpskim riječima. U takvom bi modelu razmišljanja idealan i "čist" hrvatski jezik bio valjda jedini prirodni jezik oslobođen sinonima, ali bi ga to, o čemu se taj model baš puno i ne brine, oslobodilo i statusa prirodnog jezika. Srećom, to je ipak utopijski "ideal".

⁴ Problemom se korisnosti i nekorisnosti sinonimije bave i mnogi teorijski radovi. Na primjer, Murphy (2003).

⁵ U ovom radu *sinonim* pokriva riječi istog značenja (o utemeljenosti te kategorije bit će govora u tekstu), i one bliskog, i one sličnog značenja, dakle sve one kategorije koje donose tipični rječnici sinonima. Valja napomenuti da se teorijska shvaćanja pojma sinonima razlikuju, kao i klasifikacijski modeli. Primjerice, prema Tafri (1996; 2003) bliskoznačnice nisu sinonimi.

⁶ Unatoč nizu vrijednih radova koji se sinonimijom bave (za sinonimiju u hrvatskome usp. Petrović (2004); Tafra (1996, 2003); Znika (1995) i mnoge druge radove), niz je problema u vezi s njome neistražen. To se ne odnosi samo na proučavanje hrvatskoga, nego i onih jezika čijoj se semantičkoj strukturi poklanjala bitno veća pozornost. Storjohann (2010) ukazuje, primjerice, na nedostatak opsežnih korpusnih studija engleske i njemačke sinonimije.

stilu, ekspresivnosti, treba imati na umu da su to semantički relevantne razlike koje iz jezika ne mogu nestati. U iskazu poznate glumice nakon očeve smrti *Moj mi otac nikad nije bio tata*⁷ dvije su riječi, *otac* i *tata*, u očitom kontrastu, iako bi prema kriterijima sastavljača rječnika bile sinonimi, te unatoč tome što u mnogim kontekstima mogu zamijeniti jedna drugu. Ovakvi primjeri upućuju na kompleksnost fenomena sinonimije i neophodnost studiranja korpusa u njezinu proučavanju.

Klasifikaciji je sinonima vjerojatno posvećeno najviše rasprava o ovom fenomenu, a puno manje pitanju kako se uspostavlja značenjsko podudaranje u kontekstu, koje su mu kognitivne pretpostavke, te kako se sinonimija ostvaruje u stvarnoj upotrebi jezika. Ovaj će se rad osvrnuti na neka od tih pitanja razmatrajući različite vidove povezivanja sinonimije s pretpostavkama kognitivne lingvistike.

2. KOGNITIVNA LINGVISTIKA I SINONIMIJA

2.1. TEMELJNA NAČELA KOGNITIVNE LINGVISTIKE

Enciklopedijski i rječnički pogled na značenje

Neka su od temeljnih načela kognitivne lingvistike posebno važna za proučavanje sinonimije. Jedno je od osnovnih načela da jezično znanje proizlazi iz uporabe jezika te da je ono usko povezano s ostalim kognitivnim sposobnostima. Kognitivnolingvistički je pogled na značenje *enciklopedijski*, i kao takav se razlikuje od pogleda na značenje u teorijama koje mu pristupaju *rječnički*. Neke semantičke teorije smatraju da značenje u jeziku ima i rječničku i enciklopedijsku sastavnicu, ali da je samo rječnička sastavnica ona kojom se treba baviti leksička semantika. Enciklopedijsko je znanje u tom modelu kategorija izvan jezičnoga znanja, u domeni znanja o svijetu. Taj je model u skladu s hipotezom o modularnosti u formalnom proučavanju jezika koje odvaja lingvističko i nelingvističko znanje. Rječničko se znanje odnosi na poznavanje značenja riječi, a ono je posebna sastavnica mentalnog rječnika, ili leksikona. Rječnički pogled na značenje pretpostavlja da značenja riječi pohranjenih u ljudskom umu uvelike odgovaraju značenjima kako im pristupaju rječnici (Evans i Green, 2006: 207–208). Taj pogled isključuje sve one vidove značenja koji nisu dio jezgrenog značenja i osnovne definicije riječi. On stoga semantičarima omogućuje da riječima pristupaju nekontekstualno. Takav je pogled na značenje povezan s nizom dihotomija, kao što su, primjerice, smisao – referencija i semantika – pragmatika. On razgraničuje znanje o kulturi, znanje o društvu, te znanje stečeno u interakciji s okolinom od lingvističkog znanja kao posebne kategorije.

Kognitivna lingvistika stavlja značenje u središte svojeg interesa, smatrajući da je primarna uloga jezika upravo u izražavanju značenja. Ovaj model polazi od toga da je značenje jezičnih jedinica rezultat govornikova konstruiranja (eng. *construal*), a ne "objektivne istine" ili istinitosnih uvjeta. Konstruiranje je dinamičan proces te podrazumijeva stvaranje, predočavanje i razumijevanje značenja. On implicira da ne postoji jasna granica između semantike i pragmatike. Langacker (2007: 432)

⁷ <http://cro.time.mk/read/77993526e6/c71ae9024c/index.html>

navodi da postavka o nejasnoj granici ne znači nijekanje postojanja pragmatike niti mogućnosti da se ona u analitičke svrhe odvoji od semantike.

Konstruiranje značenja i kontekst

Od sedamdesetih godina 20. stoljeća brojni su lingvisti ukazivali na neopravdanost pretpostavke o postojanju riječi prirodnih jezika izvan svakog konteksta, jer se riječi nužno pojavljuju u odnosu na određene okvire ili domene ljudskog iskustva (usp. npr. Fillmore, 1975; 1985; Langacker, 1987). Po shvaćanju kognitivnih semantičara, neki su vidovi značenja riječi spremljeni u dugoročnom pamćenju, no značenje je kao cjelina promjenjivo, podložno dopunama i pomacima koji ovise o kontekstu uporabe.

Postavka da se značenje stvara *online*, u konkretnom kontekstu uporabe, relativizira, pa i dovodi u pitanje, načelo kompozicionalnosti u pristupu značenju složenih iskaza. Načelo kompozicionalnosti pretpostavlja da riječi imaju čvrsto definirana značenja na temelju kojih nastaju značenja složenih jedinica. Kognitivni semantičari ne smatraju riječi apsolutnim "sadržateljima" značenja, nego polaze od toga da one potiču i pobuđuju značenje: konstrukcija značenja je po svojoj prirodi više konceptualna negoli lingvistička operacija (Evans i Green, 2006: 214). Sastavni dijelovi složenih iskaza ne unose mehanički u njih značenje. Složene jedinice imaju svoja vlastita značenja. To ne znači samo da određene funkcije riječi u složenim iskazima (primjerice, subjekt ili objekt) pridonose značenju tih iskaza, nego i da su gramatičke konstrukcije i funkcije inherentno značeće, neovisno o tome koja ih konkretna riječ u određenom trenutku zauzima. Enciklopedijski pristup značenju koji zagovara kognitivna lingvistika podrazumijeva da je enciklopedijsko znanje uređena struktura, da nema razlike između takvog značenja i kontekstualnog značenja,⁸ te da je jezik neodvojiv od iskustva.⁹ Leksičke jedinice se shvaćaju kao sredstva koja omogućuju pristup enciklopedijskom znanju, dinamičnom po svojoj prirodi (Evans i Green, 2006: 215).

Kategorizacija i prototipnost

Eksperimentalni radovi kognitivne psihologinje Eleanor Rosch (1977, 1978) i njezinih suradnika o kategorizaciji iznimno su utjecali na kognitivnu lingvistiku. Rezultati tih radova upućuju na to da postoje dva principa u načinu na koji ljudski um kategorizira predmete i pojave: kognitivna ekonomija koja podrazumijeva da se informacije o pojedinačnim stimulusima ne zadržavaju kao takve, već da se stimulusi grupiraju u kategorije. Drugo načelo pretpostavlja da svijet oko nas odlikuje korelacijska struktura: primjerice, krila se najčešće supojavljaju s perjem.

⁸ Postoje sličnosti kognitivnolingvističkog pogleda na značenje s promišljanjima filozofa jezika o ekstenziji i intenziji. Nameće se i sličnost s Fregeovim razlikovanjem kategorija *Sinn* i *Bedeutung*.

⁹ Na pitanja o vezi između mentalnih procesa i jezičnih ostvaraja mogu odgovoriti samo psiholingvisti. Često se, i u krugovima kognitivne znanosti, kritički pristupa pitanju kakav tip zaključaka lingvisti imaju pravo donositi. Lingvisti imaju pravo izvoditi zaključke o svojim vlastitim mentalnim aktivnostima – do kojih su došli samopromatranjem – onako kako se one očituju u uporabi (vlastitog) jezika. Lingvisti također imaju pravo izvoditi zaključke o mentalnim procesima izvornih govornika kako se oni očituju u tekstu i govoru na temelju promatranja tih produkata lingvističke kompetencije. Oni, razumije se, pritom pristupaju problemu kao stručnjaci za jezik, a ne kao stručnjaci za mozak.

Ljudska se bića oslanjaju na takve korelacije kada kategoriziraju svijet oko sebe. Prvo načelo određuje detalje ili ono što kategorije mogu uključivati, a drugo reprezentativnost, ili prototipnu strukturu kategorija (Rosch 1977, 1978).¹⁰ Rosch i Mervis (1975: 573–574) odbacuju "klasičnu teoriju koncepata" koja polazi od toga da pripadnost kategoriji određuju nužni i dovoljni uvjeti, a to podrazumijeva da je posjedovanje važnih atributa dovoljno za potpuno i ravnopravno članstvo u nekoj kategoriji. U vezi s kategorijom "namještaj", eksperimenti E. Rosch (1975) pokazuju da je velika skupina govornika engleskoga lekseme ekvivalentne *stolici*, *fotelji* i *stolu* visoko rangirala kao najbolje primjere za tu kategoriju, dok su se, primjerice, ekvivalenti *hladnjaka* i *telefona* našli vrlo nisko. Drugi su dokazi da neki članovi kategorije centralniji i privilegirani od drugih su, primjerice, čestoća kojom ih izvorni govornici navode, te brzina kojom odgovaraju na pitanje je li neki *x* član kategorije *y*. Na pitanje *Je li stolica namještaj?* ispitanici pozitivno odgovaraju brže nego na pitanje *Je li hladnjak namještaj?* Sa sličnim je istraživanjima povezano kognitivnolingvističko načelo da kategorizacija u svojem tipičnom obliku ne uključuje nužne i dovoljne uvjete, već središnje i izvedene smislove.

Prototipnost, radijalna struktura i shematične mreže oruđe su kojim kognitivna lingvistika pristupa polisemiji. Prototipnost u kognitivnoj semantici znači da uključenost u određenu kategoriju može biti stupnjevita, da su neki članovi kategorije tipičniji od drugih, te da je status nekih članova nejasan. Kategorija je kao takva manje strogo definirana, a to vodi načelu obiteljske sličnosti: prototipno ustrojene kategorije odlikuje obiteljska sličnost, a njihova je semantička struktura radijalni skup (Lewandowska-Tomaszczyk, 2007: 145).

Značenje kao mogućnost i ostvaraj u ko(n)tekstu

Opće se predodžbe o značenju riječi prilagođavaju ko(n)tekstualnim činjenicama, odnosno jeziku u uporabi i djelovanju. Prilagodba uključuje dva istodobna procesa: s jedne se strane jezična sredstva prilagođuju poruci u njezinoj "predjezičnoj" fazi, a poruku s druge strane "asimiliraju" lingvistička sredstva (Nerlich i Clarke, 2003: 9). Značenja se riječi prilagođuju potrebi govornika i ko(n)teksta isto onoliko koliko se poruka prilagođava jezičnom sustavu čiji je dio. Upravo je govornikovo iznalaženje prilagođenog značenja ono što kognitivna lingvistika naziva konstrukcijom značenja: kreativni čin stvaranja i interpretacije značenja jezične jedinice. Premda su konstruirana značenja govornikovo djelo, pa se u njima očituje njegova kreativnost, ona su povezana s leksikaliziranim jezičnim jedinicama. Kako jedna te ista glasovna cjelina može signalizirati različite značenjske nijanse, Allwood (2003) ističe da bi bilo uputnije govoriti o značenjskom potencijalu riječi negoli o značenju kao polazištu za konstrukciju. Značenjski su potencijali riječi šablone, "prompts for the construction of meaning in systematic fashion" (Fauconnier i Turner, 2003: 89–90).

Opće jezično iskustvo svjedoči da značenje riječi ulančanih s drugim riječima u pismu ili govoru ne odgovara shematičnom modelu značenja tih riječi. *Jesti* bi shematično značilo "stavljati hranu u usta". Jedna rječnička definicija opisuje *jesti*

¹⁰ Prototipni bi član kategorije *ptica* bio prije vrabac, negoli paun. Prototipni je član ptica koja se u svakodnevnom životu češće susreće, i koja je subjektima kategorizacije poznatija.

kao *žvakati i gutati jelo*.¹¹ U konstrukcijama *jesti juhu, jesti odrezak, jesti sladoled, žvakati* je primjenjivo samo u konstrukciji s *odreskom, gutati* u sve tri, premda ni u jednoj od njih ne mora biti u prvom planu. *Gutati* je, osim toga, prisutno i u definiciji glagola *piti*.¹² Talmy (2007: 271) ističe da istovrijedni engleski glagol *eat* sadrži obje komponente, 'žvakati' i 'gutati', ali da je druga istaknutija, što podupiru načinski prilozi u konstrukciji s tim glagolom koji se najčešće odnose na gutanje. Doista, *Trebao bi pažljivije/sporije jesti* više upućuje na žvakanje, negoli na gutanje. *Jesti* bi se moglo zamijeniti riječima *gutati, žvakati i lizati*, pa bismo dobili sintagme *gutati juhu, žvakati odrezak, lizati sladoled*, a ta bi mogućnost zamjene upućivala na status sinonima. Gramatički objekti u tim konstrukcijama očito uvjetuju značenje glagola u konstrukcijama. Slični primjeri upućuju na to da riječima u umu odgovara otvorena predodžba, opća shema, šablona koju treba popunjavati. Riječi prepoznamo, ali su one otvorene promjenama i prilagodljive. Drugim riječima, one su rezultat modeliranja uvjetovana ko(n)tekstom.¹³

Pitanju se odnosa između izoliranog i ko(n)tekstualno određenog značenja pristupa različito. Allwood (2003) govori o "značenjskom potencijalu" riječi, a to je sav njezin obavijesni potencijal u jezičnoj uporabi pojedinca i kolektiva. Taj pristup ne dijeli leksičku i enciklopedijsku sastavnicu značenja. Značenjski se potencijal aktivira i lingvistički, ali i drugim kognitivnim operacijama. Rezultat je aktiviranja djelomičan u odnosu na ukupnost potencijala – Allwood to uređeno djelomično aktiviranje potencijala zove *determination of meaning*. Aktiviranje se relevantnih vidova značenja tipično događa u ulančavanju određene riječi s drugim jedinicama.

Svaki govornik intuitivno prihvaća da prilagodba značenja riječi ovisi o situacijskim ograničenjima – ograničenjima koja nameću kontekst i kontekst. U kontekstu je mnoštvo enciklopedijskih informacija koje kazuju zašto je neki iskaz različit od nekog drugoga, a kontekst pobliže određuje što određeni iskaz znači. Uzmimo primjer *Vrijeme se popravlja*. U kontekstu nakon dugotrajne suše, logično je da znači da ima nade da padne kiša. Na brodu na moru nakon olujnog nevremena, može značiti da se oluja stišava. Nakon odgode polijetanja zrakoplova zbog magle, može značiti da se magla razišla.¹⁴ U nekom drugom kontekstu, ostvarilo bi se različito značenje.

Fokusiranje semantičkih sastavnica

Kognitivna lingvistika kritična je prema komponencijalnoj analizi značenja, odnosno ideji da riječi ujedinjaju određen broj značenjski relevantnih sastavnica u onom smislu u kojem to podrazumijeva skup nužnih i dovoljnih uvjeta koji određuju hoće li neki objekt pripadati određenoj kategoriji. Međutim, semantička obilježja ili

¹¹ http://hjp.srce.hr/index.php?show=search_by_id&id=fVZuWxc%3D

¹² http://hjp.srce.hr/index.php?show=search_by_id&id=eV1nWhA%3D

¹³ *Kontekst* je širi tekst u koji je neki iskaz uključen, njegovo lingvističko okružje. Tekst ovdje stoji za pisani i govoreni ostvaraj. *Kontekst* je šira situacija koja uključuje i nelingvističke čimbenike.

¹⁴ U Google pretrazi, tipični primjeri sintagme *vrijeme se popravlja* uključuju kontekst s prestankom kiše, zatopljenjem, dolaskom sunčanog vremena, prestankom vjetera. Ipak, idealno vrijeme za jedrenje podrazumijeva *vjetar umjerene jakosti* (<http://www.sailingeuropecharter.com/hr/jedrenje-u-hrvatskoj/vjetar>), pa jedrilicar tom sintagmom može označiti pojavu takvog vjetera.

semantičke sastavnice nisu u neskladu s kognitivnolingvističkom perspektivom, ako se ona shvate kao tragovi različitih oblika iskustva na razini mentalne reprezentacije (usp. primjerice Talmy, 2007: 270–271). Riječi se razumijevaju zajedno s ukupnim znanjem o onome na što upućuju i cjelokupnim iskustvom s time. Mentalne su reprezentacije riječi koje ne upućuju na objekte koji postoje (ili koji su do sada otkriveni) isti tip reprezentacija kao i druge reprezentacije, samo što se ne temelje na stvarnom, već na mentalnom iskustvu.¹⁵ Lingvističko je znanje dio enciklopedijskog znanja ("objektivnog znanja"). Riječ je čije značenje nije povezano ni s kakvim tipom iskustva nerazumljiva. Ljudsko iskustvo uključuje najrazličitije sastavnice, pa iz toga nužno proizlazi da i u značenje riječi ulazi mnoštvo sastavnica. Svaki govornik intuitivno provodi raščlanjivanje, analitički proces u kojem se riječi povezuju s različitim značenjskim sastavnicama. Kako će skup semantičkih sastavnica određene riječi biti organiziran, ovisi o konstrukciji značenja koje konkretni govornik provodi u konkretnoj situaciji. Riječima je svojstvena, kako ističe Hüllen (2009), semantička "kovnost". U svakoj se upotrebi riječi u nekoj konstrukciji ističu neka njezina značenjska obilježja, dok se ostala stavljaju u drugi plan. Tada iz mogućnosti koje je pružilo potencijalno značenje nastaje ostvareno značenje,¹⁶ ili značenjska konstrukcija, ili ono što Allwood (2003) zove aktiviranjem potencijalnog značenja. U konkretnom komunikacijskom činu, sudionici odlučuju o tome koja će obilježja staviti u prvi plan.

Značenje riječi *mačka* moglo bi se prikazati skupom mogućih iskaza koji sadržavaju tu riječ (primjerice, *mačka prede*, *mačka je domaća životinja*, itd.). Nemoguće je, međutim, zamisliti rečenicu u kojoj se ostvaruje cijelo značenjsko polje leksema *mačka*, ukoliko nije u pitanju konstruirana rečenica koja ne nalikuje jedinici prirodnoga jezika. Sljedeći primjeri preuzeti s interneta pokazuju različite aspekte značenja riječi koje fokusiraju različiti konteksti uporabe:

Mačke su poznate po svojoj čistoći.

Mačke su dobre za zdravlje.

Mačke su jedne od najuspješnijih lovaca u prirodi.

Mačke su društvene životinje koje žude za ljudskim društvom.

Vidimo da konteksti ističu neka obilježja, a zanemaruju druga. Riječi imaju cijeli niz, a mogu imati i neograničeno puno sastavnica u svojem značenju. Neke su od tih sastavnica prototipne, i na njih se koncentriraju mnogi konteksti. Primjerice, u svakodnevnoj komunikaciji i izvan stručnoga jezika, upotreba riječi *mačka* najčešće će aktualizirati sastavnicu "kućni ljubimci".¹⁷ U upotrebi jezika nastaju različiti ostvaraji značenja, neki puno češće od drugih. Konstrukcija značenja podrazumijeva izabiranje sastavnica, i stavljanje nekih sastavnica u prvi plan,

¹⁵ Relevantno je iskustvo također iskustvo s tekstovima. Dąbrowska (2009) ističe da se značenja riječi uče na temelju podataka o distribuciji i kontekstu koje pružaju sve one prilike u kojima se riječ upotrebljava. Oni koji uče pritom (a) spremaju znanje o kolokacijskim i značenjskim preferencijama dane jedinice, te (b) stvaraju fonološki i semantički apstraktna uopćenja ili sheme na temelju ponavljanih "izloženosti" određenim značenjskim sastavnicama.

¹⁶ Hüllen (2009) to naziva smislom riječi (*sense*), u odnosu na značenje (*meaning*).

¹⁷ Tražilicom *Google* (11 prosinac 2010) došlo se do 1 830 000 konteksta u kojima se supojavljaju *mačke* i *kućni ljubimci*. U 10 700 konteksta supojavljaju se *mačke* i *sisavci*; u 385 000 *mačke* i *krzno*, a u 211 000 *mačke* i *tigrovi*.

što je kreativan kognitivni proces.¹⁸ Različite su sastavnice neke riječi povezane s našim iskustvom, s onim što ona označava. Pripada li riječ nečemu s čime imamo svakodnevno iskustvo, imat će više takvih sastavnica. Konstrukcije značenja riječi mogu biti vrlo različite – čak i jedna drugoj kontradiktorne – a da upućuju na isti predmet u stvarnom svijetu.

2.2. IMPLIKACIJE ZA SINONIMIJU

Za upotrebu su sinonima u jeziku, ključni pojmovi kognitivnih domena ili okvira znanja, te konstrukcije značenja. Kognitivne su domene ili okviri znanja (Langacker, 2007: 434–435; Verhagen, 2007: 49) na djelu prilikom profiliranja određenog koncepta. Kakav će biti semantički profil koncepta, ovisi o govornikovu okviru znanja, njegovu razumijevanju i predočavanju. U slučaju bliskoznačnica, pretpostavka bi bila da se one u određenim situacijama odnose na isto, ali da ne znače isto. To bi "odnošenje na isto" u različitim situacijama, ili kod različitih govornika, bilo kriterij njihove bliskoznačnosti, a ne to što imaju isto značenje. Bliskoznačnice kao *otići na onaj svijet* i *otići pod ledinu* profiliraju smrt, ali je profiliraju unutar različitih kognitivnih domena. Izbor izraza ovisi o tome što je govorniku namjera istaknuti. *Otići na onaj svijet* profilira domenu putovanja, kao i *otići pod ledinu*. Međutim, prvi izraz profilira domenu religije, aktivira okvire znanja o religiji i zamisao o postojanju različitih svjetova, dok *otići pod ledinu* to ne čini. Taj izraz profilira samo jedan od fizičkih aspekata smrti – ono što se događa s mrtvim tijelom.

Konstrukcija značenja (*construal*),¹⁹ okvirni naziv za kompleksnost načina na koji se može vidjeti jedna te ista situacija, inherentan je značenju svih lingvističkih izraza, posljedica toga da jezik pruža različita sredstva za kategorizaciju događaja i njihovih sudionika. Konkretnan govorni čin uvijek implicira izbor. Različitost leksičkog izbora podrazumijeva različite načine konstruiranja situacije: Langacker (1990: 61) navodi primjer različitih mogućih opisa prostornog razmještaja zvijezda koje govornik promatra: *constellation, cluster of stars, specks of light in the sky*. Upravo inventar sinonima omogućuje jezicima da ostvare različite konstrukte značenja. Različiti opisi iste pojave uključuju različite okvire znanja (ili idealizirane kognitivne modele) prema kojima se situacija opisuje: na primjer, izraz *specks of light in the sky* usredotočuje se na mnogostrukost pojave, dok druga dva izraza konstruiraju koherentnu cjelinu.

U percepciju objekata može biti uključeno više ili manje "oštrine" i specifičnosti. To je kognitivno obilježje koje svoj lingvistički korelat ima u leksemima višeg ili nižeg stupnja shematičnosti, odnosno specifičnosti (*mačka, sisavac, životinja, živo*

¹⁸ Stručni je jezik u svakom slučaju stabilniji u odnosu na inventar sastavnica, iako se i u njemu ostvaruju neki aspekti konstruiranja značenja. Liječnici neće u istim situacijama upotrijebiti izraze *fraktura* i *prijelom*.

¹⁹ Geld (2006) prevodi ovaj naziv sintagmom *konstrukcija značenja*. Gradečak-Erdeljić (2009: 102) koristi i naziv *perspektiva*. Prema Talmyju (1988) i Langackeru (2007), *perspektiva* je jedan od podtipova koje *construal* obuhvaća. Uz nju, to su *shematizacija, pažnja* i *Force Dynamics* (Talmy), odnosno *specifičnost, prominentnost* i *dinamičnost* (Langacker). Verhagen (2007: 58) ističe da je termin uveden da bi opisao one vidove konceptualizacije koji se ne mogu prihvatljivo opisati s obzirom na objekt konceptualizacije, jer zahtijevaju upućivanje na percepciju subjekta konceptualizacije, njegov izbor ili gledište. O različitim tipovima kategorije *construal*, v. Verhagen (2007).

biće). Izbor je određene jedinice dio konstruiranja značenja. Govornik ne mora obratiti pozornost na sve detalje situacije koju opisuje. U rečenicama *Oni su prošli kroz šumu* i *Oni su se probili kroz šumu* glagoli su različita stupnja shematičnosti. *Proći* omogućava govorniku da situaciju oslika ne obazirući se na detalje opisanog procesa. *Probiti se* fokusira poteškoće u kretanju kroz šumu, i manjeg je stupnja shematičnosti.

Murphy (2003: 9) ističe da neki tipovi odnosa među riječima služe kao svojevrsne "kognitivne koordinate" za njihova značenja, te da se često nalaze u značenjskim definicijama. Uz, primjerice, hiponimiju, hiperonimiju, meronimiju, i antonimiju, ti odnosi uključuju i sinonimiju. Ti odnosi povezuju leksičko znanje o riječima s enciklopedijskim znanjem o svijetu, a oba su dio kognitivnih sposobnosti odraslog govornika. Znanje i svijest o tim odnosima su rezultat ponavljalog iskustva kao i svako drugo znanje. U mnogim se svakodnevnim situacijama upotrebljavaju iskazi koji svjedoče o našoj svijesti, o takvim odnosima među pojmovima, kao i o enciklopedijskom znanju: *Mačka je vrsta domaće životinje, a domaća životinja je vrsta životinje*. Slični iskazi svjedoče o isprepletenosti znanja o svijetu i (meta)lingvističkog znanja.

Prilagodljivost je riječi preduvjet za sinonimiju. U ko(n)tekstu, ljudski um uspješno identificira potencijalna značenja riječi – različitim metodama koje jedna drugu ili podupiru, ili korigiraju, ili niječu. Često se kao "test sinonimnosti" spominje zamjenjivost u kontekstu. Pravi bi ili potpuni sinonimi morali biti zamjenjivi u svim kontekstima a da se ni značenje ni početna zamisao ne promijeni. Ipak, ta pretpostavka stvara ozbiljan metodološki problem: tko je u stanju provjeriti sve moguće kontekste, i kako se to može napraviti? Tu je zadaću nemoguće izvesti. Čak i kada bi se apsolutna zamjenjivost mogla dokazati, to bi izazvalo novi problem: kako bi se moglo objasniti što je "pravi" ili bolji izbor između više mogućnosti? Sama mogućnost izbora bez naznaka o tome što bi izbor trebalo voditi nije temelj nikakvoj kognitivnoj odluci.

Značenjska je konstrukcija riječi u tekstu i kontekstu ovisna o različitim čimbenicima te podliježe tekstualnim i kontekstualnim ograničenjima. Konstrukcije značenja riječi mogu sadržavati elemente iskustva jednoga jedinoga govornika: ako su njegova pojedinačna iskustva u prvom planu. To može prouzročiti probleme u komunikaciji. Značenje je riječi nešto hipotetičko, potencijal koji pripada sustavu jezičnih znakova i pruža korisnicima jezika izbor, a značenjska je konstrukcija riječi konkretni ostvaraj u govoru ili pismu, ona je uvjetovana kognitivnim procesima i zahtjevima komunikacije. Konstruirana su značenja uža negoli potencijalna značenja, ona su rezultat izbora i redukcije značenja čiji je cilj prenošenje željene poruke. Metaforička upotreba prelazi ograničenja izvornih značenja. Kognitivne procese koji apstraktna i potencijalna značenja prenose u konstrukcije značenja Talmy (2000) naziva *the windowing of attention*.

Sinonimija, sličnost, različitost i kontekst

Murphy (2003: 41) ističe da definicije značenja vodi opće načelo različitosti, ističući "minimal difference (...) is the underlying principle of semantic relations" (Murphy, 2003: 44). Slučajevi su krajnje istosti ili krajnje razlike u jeziku praktično isključeni, iako možda teorijski postoje. Riječi općenito imaju neka zajednička

semantička obilježja, a neka ih razlikuju, tako da mnoge riječi stoje u odnosu relativne sličnosti, naravno i one koje nijedan teorijski pristup ne bi smatrao sinonimima. Premda se ljestvica sinonimnih odnosa logički nameće i zauzima odgovarajuće mjesto u teorijskim promišljanjima (npr. Cruse, 1986: 266–268), ipak je mjesto granice između sinonima i nesinonima u njima ostalo nejasno.

Na razini se konstrukcije značenja riječi ne pojavljuju sa svojim značenjskim potencijalima, već s postvarenim smislovima. Komponente se izabiru i uređuju prema tome koliko su relevantne u određenoj situaciji s obzirom na ko(n)tekst. U konkretnoj je govornoj situaciji moguće tako izabrati konstrukcije značenja riječi da izabrane komponente budu potpuno jednake (po svojim smislovima). Kao aktualne konstrukcije značenja, moguće je da riječi postanu "idealni sinonimi". Mogućnost kontekstualnog stvaranja idealnih sinonima je preduvjet za funkcioniranje jezika na razini teksta.

Premda mnogi teoretičari (npr. Lyons, 1968: 452) ističu da je sinonimija više negoli ijedna druga značenjska relacija ovisna o kontekstu, obuhvatnija istraživanja korpusa i konteksta u proučavanju sinonimije još predstoje. Čak i za jezike koji se najviše proučavaju takva su istraživanja tek na početku. Storjohann (2009, 2010) pruža dobar primjer analiza na njemačkom materijalu. Sve ukazuje na to da se sinonimi ostvaruju na razini jezika kao upotrebne vrijednosti, i da se na toj razini moraju intenzivnije proučavati. Sinonimija je sličnost (ili istost) konstruiranog značenja. Svaka riječ kao značenjska konstrukcija može u ko(n)tekstu ostvariti značenje koje je čini idealnim sinonimom neke druge riječi. Stvaranje takvih sinonima omogućuje značenjska rastezljivost riječi. Sinonimiju je logičnije smatrati produktom ljudske interakcije s lingvističkim znakovima, negoli obilježjem samih tih znakova. Sinonimija se ostvaruje u jezičnom prenošenju značenja i davanju smisla, kao i u prihvaćanju, tj. razumijevanju značenja.

O važnosti ko(n)teksta svjedoči i to da teorijski radovi rijetko navode slučajeve klasičnih, kanonskih primjera riječi, ili "prototipnih" sinonima. Kanonskih ili tipičnih antonima svakako ima: teoretičari često navode kao tipične antonime ekvivalente parovima *živ-mrtav*, *velik-malen*, *pobijediti-izgubiti*. I na teorijskoj i na praktičnoj razini teško je navesti najbolji sinonim riječima izoliranim iz konteksta, dok se najbolji antonimi mnogim riječima mogu lako pronaći.

Specifični uvjeti pojedinačne jezične upotrebe određuju koje će se značenjske sastavnice staviti u prvi plan: one koje se preklapaju ili one koje se razlikuju.²⁰ Primjerice, u diskursu o novinarskim oblicima, mogu se naglašavati njihove sličnosti. Sljedeći primjer naglašava sličnost *novinskih anala*, *društvene kronike*, *povijesne kronike* i *kalendara*:

Stoga je najbolje novinske anale, društvenu kroniku, povijesnu kroniku i kalendar promatrati kao jedan oblik novinarskog izražavanja jer među njima nema suštinske razlike.²¹

²⁰ Kako ističe Hüllen (2009: 178), kvantitativni pristup značenjskim sastavnicama ustanovio bi da su engleske riječi *flesh* i *meat* gotovo idealni sinonimi. Razlikuje ih tek jedna sastavnica <-+ jestivo za ljude>. Ipak, kako navodi autor, te riječi mogu u mnogim kontekstima ostvarivati kontrast te funkcionirati kao antonimi. Kvantitativno uspoređivanje sastavnica, dakle, nije neophodan preduvjet značenjskog konstruiranja sinonima.

²¹ http://cms.unidu.hr/upload/1143539551_800_mala_Kronika_memoari_i_dnevnik.pdf

Jedan drugi primjer znanstvenog diskursa osvjetljava razlike između *anala*, *kronika* i *narativa*:

Hayden White pokazao je da je narativ samo prikriiveni diskurz, pokazao je povijesnu kontingenciju narativa. U tom pogledu postojale bi tri vrste reprezentacije: anali, kronike i narativ. Anali su rani oblik reprezentacije, rudimentarni: ne zna se ni tko pripovijeda, ni kada. Kronika otkriva već svog pripovjedača, strogo je vezana uz kronologiju. Kronika niže događaje po redoslijedu: prisutan je koncept autoriteta. Kronika nikad ne izlazi izvan ideoloških okvira u kojem je napisana: u njoj nedostaje zaključak. Narativ je, sa svoje strane, svezemenski: trebao bi prikazati povijest "kakva je doista bila". U narativu prisutna je vizija autoriteta ali stvara se privid da su se stvari odvijale baš tako" kako su prikazane.²²

Ako određeni diskurs kategorije iz prethodnih primjera svrstava u jednu na temelju onoga što im je zajedničko i ističući upravo ono zajedničko, čitatelji se potiču da učine isto – da se koncentriraju na zajednička svojstva. Tada je na djelu proces identifikacije ili poistovjećivanja. Kada se u diskursu te iste riječi upotrebljavaju kao riječi koje opisuju različite žanrove i različitost se stavlja u prvi plan, na djelu je proces razgraničavanja ili diferencijacije. U procesu poistovjećivanja sugerira se da sinonimi mogu zamijeniti jedan drugi (što ih potencijalno čini dobrim sinonimima). Sinonimi u procesu razgraničavanja ograničuju ili pojašnjavaju jedan drugi. Oba su tipa neophodna u komunikaciji i svjedoče o kognitivnoj aktivnosti uočavanja sličnosti i razlika. Nerijetko se sinonimi razgraničavaju u komentiranju vlastitih iskaza:

Njihovi su kompanjoni iz Španjolske izvlačili ili bolje rečeno krali novac.²³

Heather Donahue su morali moliti, čak preklinjati, njezini najbliži i najdraži da ne pristane raditi na "Projektu: Vještica iz Blaira".²⁴

Slične su rečenice dio i svakodnevnog i akademskog diskursa, a različite formule koje upućuju na traženje jasnoće i preciznosti, kao što su, primjerice, *ono što bih želio/željela reći je x*, *nazvaon/nazvala bih to (prije) x*, mogu uvesti i poistovjećivanje i razgraničavanje.

U tekstovima se koriste različite riječi i fraze koje ostvaruju ista značenja, ali to ne čine kao zasebne, od konteksta izolirane jedinice, već samo u konkretnim tekstovima. Takve su riječi u tekstu doista potpuni sinonimi, i da nije tako, ne bi (u svojoj anaforičkoj ili kataforičkoj funkciji) mogli sudjelovati u organizaciji teksta kao koherentne cjeline. U određenom se kontekstu odabiru ograničena značenja iz potencijala širih značenja. Kao sinonimi mogu funkcionirati riječi koje izolirane ničim ne naznačuju da bi to mogle biti. To je funkcionalna sinonimija koja osigurava koherenciju teksta. Test zamjenjivosti u mnogim ili svim kontekstima ovdje nema smisla, jer je konstruiranje potpunih sinonima u funkciji jednog konkretnog teksta. Ovakav tip sinonimije ne podliježe klasifikaciji; on svjedoči o mogućnosti ljudskog uma da ostvari jedinstven čin zamjene određene riječi drugom riječju ili riječima. Čest oblik funkcionalne sinonimije imenica nastaje kod upotrebe hiponima i hiperonima. Značenje hiperonima je dio značenja njegovih hiponima; tako su obilježja sisavca

²² hrcak.srce.hr/file/40734

²³ <http://www.biznisblog.com/author/Valentina-J-Z-T-valjzt>

²⁴ <http://www.corner.hr/film/press.asp?id=1902>

sadržana u potencijalnom značenju riječi *mačka*. Stoga sisavac može biti značenjski identičan određenoj značenjskoj konstrukciji mačke. Hiperonimi i hiponimi mogu biti sinonimi u punom funkcionalnom značenju. Istraživanja korpusa mogu otkriti kontekste u kojima se ovaj tip sinonimije češće ostvaruje. Načini su konstruiranja funkcionalnih sinonima metaforizacija i metonimizacija. Potencijal je sinonimije u metonimiji lakše prepoznatljiv (*čašica* i *kapljica* prema *vinu*).

3. KOGNITIVNA NAČELA I LEKSIKOGRAFSKA PRAKSA U RJEČNICIMA SINONIMA

Tragovi su se nekih kognitivnolingvističkih postavki nalazili u leksikografskoj praksi puno prije negoli su se te postavke teorijski oblikovale. Sinonimi su se stoljećima prikupljali na različite načine i leksikografski obrađivali najčešće u gnijezdima s popratnim definicijama ili primjerima, ili pak bez takvih dodataka. Gnijezda su organizirana ili abecedno ili prema nekom kriteriju značenjske sličnosti. Geeraerts (2007: 1168–1174; 1168) upućuje na različite vidove interakcije kognitivne lingvistike i leksikografije, spominjući, među ostalim i problem linearnosti u leksikografiji, na koji ću se osvrnuti nešto kasnije.

Načela kognitivne lingvistike imaju implikacija za pristup sinonimima u rječniku. Kada se jezične jedinice izoliraju u svrhu izrade rječnika, mora se imati na umu da su takve jedinice rezultat apstrakcije nekih njihovih uporaba, konkretnih i mogućih, te da same riječi i njihove definicije u rječnicima nisu nikakvo apsolutno mjerilo stabilnog i čvrsto ukalupljenog značenja tih jedinica. Riječima je namjera i svrha da značenje potiču i pobuđuju – one su sredstva koja omogućuju pristup enciklopedijskom znanju. Značenje se u potpunosti konstruira tek u jezičnoj uporabi i u konkretnom kontekstu.

Kognitivna načela pomažu rasvijetliti i neke paradokse neposredno i posredno povezane s rječnicima sinonima. Paradoks je, na primjer, to što i stručni radovi o sinonimima, i rječnici koji ih popisuju i opisuju, redovito navode kako pravih sinonima zapravo nema. Na primjer, Rodale, Urdang i LaRoche (1978) navode u uvodu svojeg rječnika sinonima: "Those who work with language know that there is no such thing as a true 'synonym'. Even though the meanings of two words may be the same – or nearly so – there are three characteristics of words that almost never coincide: frequency, distribution, and connotation (...) For these reasons, a synonym dictionary must be used with caution. Even though two words may be quite similar in meaning, the substitution of one for the other may not always be appropriate, and the writer's intent may be ill served by his failure to select the *mot juste*."

Navesti da sinonima nema upravo u rječniku sinonima jest zbunjujuće ukoliko se *sinonim* shvati samo i isključivo kao riječ istog značenja. Nekome tko nas pita za značenje riječi sinonim, automatski ćemo odgovoriti "riječ istog značenja", iako ćemo najvjerojatnije navesti sličnoznačne riječi kao primjere. Razlog je vjerojatno i to što je istost jednostavnija kognitivna kategorija negoli sličnost – sličnost se može ostvarivati u različitim oblicima i stupnjevima. A upravo istost značenja kao primarno značenje sugeriraju i priručnici: na prvom mjestu u definicijama riječi u pravilu stoji da su sinonimi riječi istog značenja. Napomena da su sinonimi i riječi sličnog značenja obično je na drugom mjestu. Primjerice, *Merriam Webster* na

internetu navodi za *synonym*: "one of two or more words or expressions of the same language that have the same or nearly the same meaning in some or all senses".²⁵ Isto postupa i Simeon (1969) – isto značenje, odnosno riječ *istoznačnica* nalazi se na prvom mjestu u definiciji sinonima, a blisko značenje tek je na drugom mjestu.

Iskustvo s učenjem činjenica iz različitih tekstova ili, pak, stihova napamet, već ono osnovnoškolsko, govori da se podaci koji su na prvome mjestu nauče prije. U reprodukciji pjesme naučene napamet, veća je vjerojatnost da će se zaboraviti kraj negoli početak stiha. Druga strofa bit će povezana s više poteškoća negoli prva. Slično, čitajući objašnjenja riječi *sinonim*, ono prvo navedeno najprije će ne samo upasti u oči, nego i ostati u pamćenju. Kulturološki kontekst u kojem živimo definira najvažnije stvari kao one koje su nam *na prvom mjestu*.

Rječnici sinonima postupaju u očitom neskladu s rječničkom praksom definiranja riječi *sinonim* koja, dakle, istost tipično stavlja na prvo mjesto. Naime, uzme li se u obzir kvantiteta uključenih sinonimnih veza u tipičnom rječniku sinonima, ispostavlja se da je najviše takvih veza moguće opisati kao određenu sličnost. To jest, u leksikografskoj se praksi riječ *sinonim* najčešće koristi da bi označila (vrlo) različite stupnjeve i oblike sličnosti, a puno manje da bi uputila na istost. Kategorija je istosti u rječnicima sinonima puno manje zastupljena od kategorije sličnosti, ako prve uopće i ima. Stanje u rječnicima logično prati stanje u rječničkom blagu. Storjohann (2010: 69) ističe kako je upravo definicija sinonimnosti kao "istosti značenja" doprinijela zamiranju interesa za tu pojavu u anglistici i germanistici.

U leksikografskoj je praksi, dakle, prototipni član kategorije sinonim slična riječ. Tek bi periferija kategorije sinonim u leksikografskoj praksi pripadala (uvjetno shvaćeno) riječima istog značenja. Nedvojbeno je da se u kontekstima uporabe sličnoznačnice i blisko značnice nalaze mnogo češće negoli riječi koje bi se mogle nazvati istoznačnicama. Upravo će takve riječi najčešće biti navedene kao primjeri sinonimije kad se ispituju izvorni govornici kojima je pojam sinonima poznat. Naravno, rezultati mogu varirati ukoliko su ispitanici specifična skupina koja, primjerice, jako dobro poznaje terminologiju određenog polja znanja, ili pak internacionalizme, te može navesti općejezične ekvivalente stručnim nazivima, odnosno domaće stranim riječima.

Kognitivni ustroj kategorija na svojevrsan se način odražava i na ustroj rječničkoga članka u rječnicima sinonima. Geeraerts (2007: 1167) spominje problem leksikografske linearnosti u analizi odnosa kognitivne lingvistike i leksikografije: rječnici moraju multidimenzionalnu značenjsku strukturu prilagoditi linearnoj rječničkoj strukturi. Iako su i rječnici sinonima ustrojeni linearno, čini se da je njihova prednost u tome što je ono što donose linearno ipak svojevrsno gnijezdo.²⁶

²⁵ <http://www.merriam-webster.com/dictionary/synonym>. Još nečemu što ovaj rječnik (a nije jedini) navodi može se protusloviti. Naime, pojam *sinonim* ili *približni sinonim* u lingvistici opisuje i odnos jedinica dvaju različitih jezika (Baker i Malmkjær, 2008: 219), a ne samo odnos jedinica jednoga jezika.

²⁶ Gnijezdo je naziv kojim se operira i u teorijskim promišljanjima. Najčešći engleski termin za skupine srodnih riječi je *synonym clusters*. *Cluster* se, uz neutralnu skupinu, može prevesti i riječima gnijezdo, grozd, jato, itd. *Cluster* stvara predodžbu strukture u kojoj su jedinice jedna s drugom višestruko i na najrazličitije načine povezane, bez obzira na konkretno mjesto koje im je u grafičkom obliku dano. Ako rječnik sinonima jedinice u sinonimnom gnijezdu donosi abecedno, to je formalni kriterij kojem nije namjera sugerirati da su riječi koje počinju susjednim slovima srodnije od drugih riječi u gnijezdu.

Prostorna metafora gnijezda u skladu je s predodžbom o značenjskim vezama uključenih jedinica. Teorijska promišljanja koriste i pojam *niza*, što tipično izaziva sliku jednog jedinog ulančanog slijeda. On više odgovara rječnicima koji stranice ne dijele u kolone (primjerice, Urdang (1982), usp. ilustraciju 1):

abandon *vb.* 1. leave, quit; desert, forsake: *The captain was the last to abandon the sinking ship.* 2. give up, surrender: *The castaways never abandoned hope that they would be found.* *adv. phr.* with abandon freely, unrestrainedly, without restraint, control, inhibition, or constraint: *Whenever his parents were not at home, he behaved with wild abandon.* *ant.* join, engage, unite, embrace, retain.

abandoned *adj.* wicked, depraved, evil; immoral: *Her abandoned behaviour caused a lot of trouble.* *ant.* righteous, virtuous.

Ilustracija 1: Urdang (1982): *Basic Dictionary Of Synonyms And Antonyms*, str. 9.

Grafička organizacija rječnika koji stranice dijele na dvije ili više kolona obično je drukčija: niz se prekida nakon nekoliko riječi i prelazi u novi red, pa je ono što je jedinstven niz na apstraktnoj razini grupa riječi raspodijeljenih u nekoliko kraćih nizova (usp. ilustraciju 2). Sve riječi iz jednoga sinonimnog gnijezda zajedno, pak, imaju oblik pravokutnika u kojem se pojavljuju kao višelinijaska grupa, a ne kao jednolinijski niz. Takav oblik naznačuje, ili otvara mogućnost naznačiti, višedimenzionalne i dinamične veze među riječima, i potiče korisnika na stvaranje značenjskih veza među riječima na najrazličitijim mjestima u sinonimnom gnijezdu. Niz koji prekida tek margina stranice rječnika (usp. ilustraciju 1) snažnije sugerira bliskost između riječi u neposrednoj blizini, iako oba oblika naznačuju multidimenzionalne značenjske veze.

U rječnicima su sinonima ona bogatija gnijezda najčešće gnijezda sličnih riječi. Riječi koje su istoznačne ili se takvima čine ne stvaraju gnijezda. One se u rječnicima nalaze uglavnom u parovima: natuknicu tipično prati jedna riječ. U takav dvočlani odnos mogu ući, primjerice, strana riječ i domaća riječ, ili pak stručni naziv i općejezična riječ.

Praksa rječnika sinonima, grupiranje skupina srodnih riječi u gnijezda, formalno odgovara psihološkoj stvarnosti: tome kako govornici razumijevaju odnose bliskoznačnih riječi. Eksperimentalna istraživanja i istraživanja korpusa (usp. Divjak i Gries, 2008) pokazuju da govornici bliskoznačne riječi strukturiraju u gnijezda, a ne u parove. Također, ti rezultati upućuju na to da strukture utemeljene na istraživanju korpusa odgovaraju mentalnim reprezentacijama određene kategorije, te naznačuju koje bi sve prednosti imao rječnik sinonima temeljen na korpusnim podacima.

<p>eternal, immortal, incessant, interminable, limitless, perdurable, perpetual, timeless; * <i>Ant</i> ceasing, concluding, ending, sporadic, temporary, terminating, transient.</p> <p>everyday [adj] <i>common</i></p> <p>* <i>Syn</i> accustomed, average, commonplace, conventional, customary, daily, dull, familiar, frequent, habitual, informal, lowly, mainstream, mundane, normal, ordinary, per diem, plain, prosaic, quotidian, routine, stock, usual, wonted, workaday; * <i>Ant</i> abnormal, different, exceptional, special, uncommon, unexpected, unfamiliar, unusual.</p> <p>everywhere [adv] <i>in all places</i></p> <p>* <i>Syn</i> all around, all over, in all quarters, in every direction, inside and out, omnipresent, overall, throughout, ubiquitous, ubiquitously, universally, wherever; * <i>Ant</i> here and there, nowhere.</p> <p>evict [v] <i>throw out from residence</i></p> <p>* <i>Syn</i> chase, dislodge, dismiss, dispossess, eject, expel, extrude, force out, oust, put out, remove, shut out, turn out; * <i>Ant</i> admit, board, harbor, include, lease, receive, rent, take in, welcome.</p> <p>evidence [v] <i>prove</i></p>	<p>tious, foul, hateful, heinous, iniquitous, injurious, loathsome, low, malevolent, malicious, nefarious, obscene, offensive, pernicious, poison, rancorous, reprobate, repugnant, repulsive, spiteful, ugly, vicious, vile, wicked, wrathful, wrong; * <i>Ant</i> auspicious, decent, good, honest, moral, righteous, sinless, upright, virtuous.</p> <p>evolve [v] <i>induce, stimulate</i></p> <p>* <i>Syn</i> arouse, awaken, call, conjure, educate, elicit, evince, evolve, excite, extort, extract, invoke, provoke, raise, rally, recall, rouse, stir up, summon, waken; * <i>Ant</i> halt, quell, repress, silence, stifle, stop, suppress.</p> <p>evolve [v] <i>develop, progress</i></p> <p>* <i>Syn</i> advance, derive, disclose, educate, elaborate, emerge, enlarge, excogitate, expand, grow, increase, mature, obtain, open, result, ripen, unfold; * <i>Ant</i> block, decrease, halt, stop.</p> <p>exacerbate [v] <i>make worse or more severe</i></p> <p>* <i>Syn</i> aggravate, annoy, exasperate, heighten, increase, inflame, intensify, irritate, madden, provoke, vex, worsen; * <i>Ant</i> appease, calm, comfort, pacify, soothe.</p>
--	--

Ilustracija 2. Kipfer (1993): *21st Century Synonym and Antonym Finder*, str. 168.

U tipu rječnika sinonima u kojem se izbjegava kružnost, i u kojem se broj natuknica nastoji reducirati, natuknica je obično takav član skupine sinonima koji bi se mogao nazvati centralnim ili "prototipnim", ili je višega stupnja shematičnosti. Usporedimo li to s prirodnim kategorijama, tipična natuknica u rječniku više bi odgovarala *vrapcu* ili *ptici*, negoli *paunu* ili *noju*. Kod glagola kretanja, kao natuknica mogu se očekivati glagoli *ići* ili *hodati*, ili pak njima značenjski slične riječi u drugim jezicima. Glagoli *gegati se* i *teturati* nisu prototipni članovi kategorije glagola kretanja jer se odnose na specifične vrste kretanja. Usto, oni se upotrebljavaju mnogo rjeđe,²⁷ i moguće je da ih mnogi govornici uopće ne poznaju. Čestoća s kojom se govornici nekog jezika susreću s određenom riječju u različitim tipovima komunikacije i tekstovima određuje koliko su njihove mentalne predodžbe o njoj stabilne. Ako se koriste dovoljno veliki i dovoljno reprezentativni korpusi, čestoća uporabe može se uzeti kao praktičan kriterij centralnosti određenih riječi u gnijezdu srodnih riječi. Centralni član, odnosno članovi, sinonimnog gnijezda obično dijele neke vidove svog značenja s ostalim članovima. U primjeru su glagola kretanja, necentralni članovi gnijezda jedinice koje opisuju nespecifične i manje česte načine kretanja, načine kretanja koji se u svakodnevnom životu rjeđe ili rijetko sreću. Kako se u prirodnim jezicima očituje homocentričnost, jer je upravo ljudsko iskustvo –

²⁷ *Hrvatska jezična riznica* (<http://riznica.ihj.hr/>) zorno pokazuje primarnost glagola *ići* i *hodati* u odnosu na druge glagole kretanja: 7352 pojavnica glagola *ići* i 555 pojavnica glagola *hodati* prema dvjema pojavnicama glagola *gegati se*, te 10 pojavnica glagola *teturati* (pretraživani su samo infinitivi).

od kojega je jezik neodvojiv – jedino neposredno iskustvo, glagoli će koji opisuju ljudsko kretanje biti centralni ili centralniji, a oni koji opisuju kretanje drugih živih bića ili objekata bit će periferni ili periferniji. Ako sinonimno gnijezdo shvatimo kao radijalnu kategoriju s centralnim članom ili prototipom negdje u sredini, glagoli kretanja specijaliziranog, specifičnog i/ili manje poznatog značenja bit će manje ili više udaljeni od prototipa. Središnji članovi radijalne kategorije mogu poslužiti kao dobra, premda neprecizna zamjena perifernim, specifičnim članovima u mnogim kontekstima, ali periferni članovi neće moći uspješno zamijeniti središnje.

Definicije značenja izoliranih leksema u jednojezičnim objasnidbenim rječnicima, kao i u rječnicima sinonima ako donose definicije, pokušavaju prikazati uopćenu mentalnu predodžbu o značenjima riječi. To je predodžba samih autora, predodžba koju su oni rekonstruirali iz izvora, te predodžba nekih mogućih izvornih govornika. Rječnici time ispunjavaju vrlo zahtjevnu zadaću. Ipak, od njih je iluzorno očekivati nekakav sveobuhvatan i općevažeci opis značenja jedinica koje opisuju, iz jednostavnog razloga što je takvo značenje situacijski utemeljeno i nastaje u složenoj interakciji govornika, sugovornika, njihova znanja o svijetu, teksta i konteksta (usp. 2.1. i 2.2.). Definicija je u rječniku polazište i pobuda na intelektualnu aktivnost iznalaženja značenja, a nije samo značenje. Primjeri u rječnicima, bilo konstruirani bilo u korpusima potvrđeni, primjeri su možda reprezentativne uporabe, ali njihova je uloga tek uloga poticatelja u konstruiranju značenja. U rječnicima sinonima koji, pak, navode članove sinonimnih gnijezda bez definicija i primjera, korisnicima je prepušteno traženje potrebne ili najbolje riječi. Izbor se prepušta njihovoj lingvističkoj kompetenciji te procjeni parametara komunikacijske situacije. Čak i onda kada navode više ili manje precizne definicije značenja, kada im je namjera naglasiti razlike među sinonimima,²⁸ rječnicima sinonima, kao ni rječnicima općenito, ne može se bezuvjetno vjerovati. Svi rječnici su, i kad su najkvalitetniji, ograničeni jer prikazuju nekakav mogući model značenja, odnosno pokušavaju skicirati neke vidove shematičnog značenja.

Značenja riječi naznačena u rječnicima pružaju opću skicu mogućih konstrukcija značenja na temelju nekih prošlih primjera upotreba. Rječnici imaju utjecaja, pa će se mnogi pozivati na njih tvrdeći da riječ *x* "treba imati značenje *y*". Rječnici postavljaju hipotetičku normu za opis i vrednovanje konstruiranih značenja riječi. Bez vraćanja njihovim hipotetičkim opisima značenja, teško je zamisliti mogućnost učenja i poučavanja riječi stranih jezika. Ipak, ono što se ne smije zanemariti jest da rječnički skicirana značenja nisu ostvarena značenja te da je u rječničkim definicijama skicirano samo shematično značenje.

Rječnik se sinonima bez objašnjenja i razgraničavanja značenja tipično obraća izvornom govorniku. Izbor riječi prepušten je korisniku. Prvi su rječnici sinonima i tezaursi svojevrсни predvodnici mnogo kasnijih u teoriji opredmećenih kognitivnolingvističkih promišljanja. Oni pokazuju da riječi nekog jezika nisu samo nakupina znakova, te naznačuju kako ih korisnici mogu urediti prema kognitivnim načelima. Abecedni objasnidbeni rječnici svojom strukturom korisnicima sugeriraju da ponuđeno moraju prihvatiti, pa oni kao da nemaju izbora po pitanju značenja

²⁸ *Usage notes* u općim jednojezičnim rječnicima engleskoga jezika pokušavaju razgraničiti polja uporabe sinonima. Nalaze se redovito u rječnicima namijenjenim strancima (v. OALD, 1989).

riječi. To je u skladu s lingvističkim teorijama koje na jezik gledaju kao na autonoman modul koji se vodi svojim vlastitim pravilima. Za razliku od takvih rječnika, tezaurusi i rječnici sinonima korisnicima pružaju mogućnost uspoređivanja različitih riječi, procjene koliko one odgovaraju zamišljenom konceptu i potrebama komunikacijske situacije, i slobodu da ih aktualiziraju u upotrebi. Korisniku je dan materijal s kojim će dalje raditi uz pomoć svoje lingvističke kompetencije. Upotreba tih tipova rječnika potiče kognitivne aktivnosti koje su automatski dio upotrebe jezika. Izabiranje najprikladnije riječi pretpostavlja znanje o svijetu i kontekstu. Korisnici ne mogu citirati rječnik sinonima opravdavajući svoju dobru ili lošu upotrebu jezične jedinice, jer im je rječnik pružio samo mogućnost izbora, a izbor mora biti popraćen sviješću o kontekstu jezične uporabe. U skladu s principima kognitivne psihologije i lingvistike, osviješteni korisnikov suodnos s jezikom je istodobno suodnos sa svijetom.

4. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Ova je analiza implicitno krenula od definicije sinonima kao jezičnih jedinica među kojima su razlike takve prirode da oni u određenim kontekstima mogu iskazati istu kontekstualno relevantnu informaciju. Prvi je dio rada razmotrio neke od osnovnih postavki kognitivne lingvistike te njihove implikacije za proučavanje sinonimije: kategorije su kojima se obratila pozornost kategorizacija, prototipnost, rječnički i enciklopedijski pogled na značenje, potencijalno i ostvareno značenje, te uloga konteksta u konstruiranju značenja. Upravo je pojam konstruiranja značenja središnji pojam u razmatranju sinonimije kao fenomena jezične uporabe.

Drugi se dio rada osvrnuo na leksikografsku praksu u rječnicima sinonima i neke kognitivne principe. Posvećena je pozornost razlozima nijekanja postojanja sinonima upravo u rječnicima sinonima, organizaciji rječničkog članka i izboru natuknica, te kako se oni vode kognitivnim načelima.

Ono na što mnoga pitanja dotaknuta u ovom radu upućuju jest neophodnost rada s korpusima u raspravama o sinonimiji. Tek detaljna istraživanja korpusa mogu pružiti uvid u to kako govornici konceptualiziraju i konstruiraju sinonime: kako i zašto upotrebljavaju dvije jezične jedinice kao sinonime, kada se usredotočuju na značenjske sličnosti, a kada na razlike, te koji su mentalni procesi u to uključeni. Postojeća korpusna istraživanja (npr. Storzjohann, 2010) pokazuju da sinonimija nije samo leksički odnos dviju jedinica koje dijele većinu svojih semantičkih sastavnica ili koje se odnose na isti ili sličan koncept – takva istraživanja naznačuju da govornici prosuđuju o sličnosti na temelju različitih konceptualnih mehanizama, te da se sinonimija ostvaruje na konceptualnoj razini na kojoj govornici konstruiraju značenjsko podudaranje u jezičnoj uporabi. Govornici se pritom oslanjaju na zajedničko lingvističko i izvanlingvističko znanje primjenjujući kognitivna načela. Korpusna istraživanja mogu pokazati da je sinonimija odnos između leksičkih reprezentacija koje se preslikavaju na slične, konceptualno povezane koncepte. Istraživanja korpusa iz perspektive kognitivne lingvistike (npr. Janda i Solovyev, 2009; Divjak i Gries, 2008; Divjak i Arppe, 2010) pokazuju se vrlo korisnima za proučavanje bliskoznačnica i s njima povezanih kognitivnih procesa. Rezultati korpusnih istraživanja do kojih su došli Divjak i Gries (2008) ispitujući skupinu

ruskih bliskoznačnica sa značenjem 'probati' u skladu su s njihovim rezultatima dobivenim u eksperimentima s izvornim govornicima. Ti rezultati pokazuju da govornici bliskoznačnice svrstavaju u gnijezda, a ne u parove (kojima se često služe ne samo klasične strukturalističke, nego i kognitivnolingvističke analize) koji podrazumijevaju dihotomije. Slična istraživanja ukazuju na put kojim bi trebalo krenuti u budućim istraživanjima sinonimije.

LITERATURA

Jens A l l w o o d , "Meaning potentials and context: Some consequences for the analysis of variation in meaning", u: Hubert C u y c k e n s , Rene D i r v e n , John T a y l o r i Ronald W. L a n g a c k e r , ur., *Cognitive approaches to lexical semantics*, Mouton de Gruyter, Berlin, 2003, str. 29-66.

Mona B a k e r i Kirsten M a l m k j æ r , ur., *Routledge encyclopedia of translation studies*, Routledge, London, 1998.

William C r o f t i D. A. C r u s e , *Cognitive linguistics*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

D. A. C r u s e , *Lexical semantics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1986.

Ewa D ą b r o w s k a , Words as constructions. New directions in cognitive linguistics, 2009, <http://www.cogling.group.shef.ac.uk/publications/words%20as%20constructions%20final.pdf> (2011-02-01).

Dagmar D i v j a k i Antti A r p p e , Extracting prototypes from corpus data: a distributional account of representing near-synonymous verbs, 2010, http://linguistica.sns.it/Workshop_verb/papers/Divjak_verb2010_submission_46.pdf (2011-02-01).

Dagmar D i v j a k i Stefan Th. G r i e s , "Clusters in the mind? Converging evidence from near synonymy in Russian", *The Mental Lexicon*, 3, br. 2, 2008, str. 188-213.

Philip E d m o n d s i Graeme H i r s t , "Near-synonymy and lexical choice", *Computational Linguistics*, 1, br. 1, 2002, str. 105-144.

Vyvyan E v a n s i Melanie G r e e n , *Cognitive linguistics: An introduction*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ, 2006.

Giles F a u c o n n i e r i Mark T u r n e r , "Polysemy and conceptual blending", u: Brigitte N e r l i c h , Zazie T o d d , Vimala H e r m a n i David D. C l a r k e , ur., *Polysemy: flexible patterns of meaning in mind and language*, Walter de Gruyter, New York, 2003, str. 79-94.

CJ F i l l m o r e , "An alternative to checklist theories of meaning", u: "BLS" 1. *Proceedings of the first annual meeting of Berkeley Linguistics society*, Linguistic Society, Berkley, 1975, str. 123-131.

CJ F i l l m o r e , "Frames and the semantics of understanding", u: *Quaderni di semantica*, 6, 1985, str. 222-254.

Dirk Geeraerts, "Lexicography", u: Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, ur., *The Oxford handbook of cognitive linguistics*, Oxford University Press, Oxford, 2007.

Renata Geld, "Konceptualizacija i vidovi konstituiranja značenja: temeljne kognitivnolingvističke postavke i pojmovi", *Suvremena lingvistika*, 32, br. 62, 2006, str. 183-211.

Tanja Gradečak-Erdeljić, "Proces shematizacije engleskih 'laganih' glagola", *Jezikoslovlje*, 10, br. 2, 2009, str. 95-131.

Hrvatska jezična riznica: <http://riznica.ihj.hr/>

Hrvatski jezični portal: <http://hjp.srce.hr/>

Werner Hüllen, *Networks and knowledge in 'Roget's Thesaurus*, Oxford University Press, New York, 2009.

Laura A. Janda i Valery Solovyev, "What constructional profiles reveal about synonymy: A case study of Russian words for SADNESS and HAPPINESS", *Cognitive Linguistics*, 20, br.2, 2009, str. 367-393.

Barbara Ann Kipper, ur., *21st century synonym and antonym finder*, Random House, New York, 2003.

Ronald W. Langacker, *Foundations of cognitive grammar: Theoretical Prerequisites*, Stanford University Press, Stanford, CA, 1987.

Ronald W. Langacker, *Concept, image and symbol*, Mouton de Gruyter, Berlin/N.Y., 1990.

Roland W. Langacker, "Cognitive grammar", u: Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, ur., *The Oxford handbook of cognitive linguistics*, Oxford University Press, Oxford, 2007, str. 421-462.

Barbara Lewandowska-Tomaszczyk, "Polysemy, prototypes, and radial categories", u: Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, ur., *The Oxford handbook of cognitive linguistics*, Oxford University Press, Oxford, 2007, str. 139-170.

John Lyons, *Introduction to theoretical linguistics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1968.

Meriam Webster online, <http://www.merriam-webster.com/dictionary/> (2011-02-01).

M. Lynne Murphy, *Semantic relations and the lexicon: Antonymy, synonymy, and other paradigms*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

Brigitte Nerlich, Zazie Todd, Vimala Hermani David D. Clarke, ur., *Polysemy: flexible patterns of meaning in mind and language*, Walter de Gruyter, New York, 2003.

OALD = Oxford advanced learner's dictionary of current English, Oxford University Press, Oxford, 1989.

Bernandina Petrović, *Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2004.

Jerome Irving R o d a l e , Laurence U r d a n g i Nancy L a R o c h , *The synonym finder*, Rodale Press, Emmaus, 1978.

Eleanor R o s c h , "Cognitive representations of semantic categories", *Journal of Experimental Psychology*, br. 104, 1975, str. 192-233.

Eleanor R o s c h i Catlin B. M e r v i s , "Family resemblances: Studies in the internal structure of categories", *Cognitive Psychology*, 7, 1975, str. 573-605.

Eleanor R o s c h , "Classification of real-world objects: origins and representations in cognition", u: P.N. J o h n s o n - L a i r d i P.C. W a s o n , ur., *Thinking: Readings in Cognitive Science*, Cambridge University Press, Cambridge, 1977.

Eleanor R o s c h , "Principles of categorization", u: Eleanor R o s c h i Barbara B. L l o y d , ur., *Cognition and categorization*, Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ, 1978.

Rikard S i m e o n , *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva. I-II*, Knj. II, Matica hrvatska, Zagreb, 1969, str. 378-382.

Maja S t a n o j e v i ć , "Cognitive synonymy: a general overview", *Facta Universitatis, Serija: Linguistics and Literature*, 7, br. 2, 2009, str. 193-200.

Petra S t o r j o h a n n , "Plesionymy: A case of synonymy or contrast?", *Journal of Pragmatics*, 41, br. 11, 2009, str. 2140-2158

Petra S t o r j o h a n n , "Synonyms in corpus texts: Conceptualisation and construction", u: Petra S t o r j o h a n n , ur., *Lexical-semantic relations: Theoretical and practical perspectives*, viii, 2010, str. 69-94.

Ljiljana Š a r i ć i Wiebke W i t t s c h e n , *Rječnik sinonima hrvatskoga jezika*, Naklada Jesenski & Turk, Zagreb, 2008.

Branka T a f r a , "Bliskoznačni odnosi u leksiku", *Filologija*, 26, Zagreb, 1996, str. 73-84.

Branka T a f r a , "Leksičke pogreške zbog sličnosti", *Govor*, XX, br. 1/2, 2003, str. 431-448.

Leonard T a l m y , "The relation of grammar to cognition", u: Brygida R u d z k a - O s t y n , ur., *Topics in cognitive linguistics*, Benjamins, Amsterdam, 1988, str. 165-205.

Leonard T a l m y , *Toward a cognitive semantics*, MIT Press, Cambridge, MA, 2000.

Leonard T a l m y , "Attention phenomena", u: Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, ur., *The Oxford handbook of cognitive linguistics*, Oxford University Press, Oxford, 2007, str. 264-293.

Laurence U r d a n g , *Basic dictionary of synonyms and antonyms*, Elsevier/Nelson Books, New York, 1982.

Arie V e r h a g e n , "Construal and perspectivization", u: Dirk Geeraerts i Hubert Cuyckens, ur., *The Oxford handbook of cognitive linguistics*, Oxford University Press, Oxford, 2007, str. 48-81.

Marija Z n i k a , "Sinonimija i kontekst – na primjerima", *Filologija*, 24/25, 1995, str. 387-390.

COGNITIVE LINGUISTICS AND SYNONYMY: THEORY AND LEXICOGRAPHIC PRACTICE

This analysis examines how the principles of cognitive linguistics can be related to various issues of synonymous relations in language. The first part of the analysis is dedicated to the principles which are important for the study of synonymy, especially to the encyclopedic perspective on meaning, the prototypical organization of linguistic categories, and the contextual conditioning of the construction of meaning. The second part of the analysis deals with some issues related to dictionaries of synonyms and how the premises of cognitive linguistics can be connected with the structure of the dictionaries of synonyms and the practice of producing them. This paper suggests the necessity of corpus analysis in studying the cognitive foundations of synonymy.

KEY WORDS: *cognitive linguistics, co(n)text, construction of meaning, dictionaries of synonyms, synonymy.*

